

Lana Majdančić

Muzeji Ivana Meštrovića
– Atelijer Meštrović

Ivan Meštrović Museums
– Meštrović Atelier

Mletačka 8
Zagreb, Hrvatska

lana.majdancic@mestrovic.hr
orcid.org/0000-0002-8257-6200

Prethodno priopćenje
Preliminary communication

UDK / UDC:
77 Cvetišić, V.
73 Meštrović, I.

DOI:
10.17685/Peristil.65.18

Primljeno / Received:
7. 6. 2022.

Prihvaćeno / Accepted:
6. 12. 2022.

Suradnja fotografa Vjekoslava Cvetišića s kiparima – od oblikovanja do realizacije skulpture

The Collaboration of Photographer Vjekoslav Cvetišić with
Sculptors – From Design to Realization of the Sculpture

APSTRAKT

Ovim radom želi se ukazati na, do sada, malo istražen segment rada fotografa Vjekoslava Cvetišića, kroz rakurs suradnje s kiparima Ivanom Meštrovićem, Antunom Augustinčićem i Franom Kršinićem dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća. Suradnja je otkrivena istraživanjem arhivskog građiva, Fototeke Atelijera Meštrović i onodobne periodike dok je komparacijom fotografija ustanovljen kanon Cvetišićevog rada.

KLJUČNE RIJEČI

Vjekoslav Cvetišić, Ivan Meštrović, Antun Augustinčić, Frano Kršinić, Ljevaonica, skulptura, fotografija

ABSTRACT

This work aims to bring attention to a previously unexplored aspect of the photographer Vjekoslav Cvetišić's work. The focus is on his collaboration with Croatian sculptors Ivan Meštrović, Antun Augustinčić and Fran Kršinić in the 1920s and 1930s. The collaboration was discovered through research of archival material, the photo archives of the Meštrović Atelier and periodicals of the time. The canon of Cvetišić's work was established by comparing photographs.

KEYWORDS

Vjekoslav Cvetišić, Ivan Meštrović, Antun Augustinčić, Frano Kršinić, Foundry, sculpture, photography

Uvod

Vjekoslava Cvetišića u stručnoj se literaturi spominje kao autora književnih prikaza u *Viencu* i *Nadi*, te kritičara suvremene hrvatske književnosti.¹ Navode se i njegovi planinarski putopisi, posebno četiri sveska *Sa planina i gora*² zbog kojih je uvršten u pregled *Hrvatske planinarske književnosti* Željka Poljaka³ dok njegov fotografski rad, iako spominjan u kontekstu razvoja planinarske fotografije u pregledima hrvatske fotografije Mladena Grčevića,⁴ Marije Tonković⁵ i Lovorke Magaš Bilandžić⁶, te u člancima Antonije Došen⁷ i Željka Poljaka⁸, i nije detaljnije obrađivan. Istraživanje fotografskog opusa Vjekoslava Cvetišića proizašlo je iz sustavne stručne obrade Sekundarnog dokumentacijskog fonda Fototeke Atelijera Meštrović. Tom prilikom u fondu je determiniran veći broj autorovih fotografija i to djela Ivana Meštrovića. Osim u Fototeci, Cvetišićeve fotografije čuvaju se još u Gliptoteci HAZU, Arhivu za likovne umjetnosti HAZU, Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu te u privatnom vlasništvu i dragocjeno su svjedočanstvo izrade umjetničkih radova njegovih suvremenika – profesora kipara na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu: Antuna Augustinčića, Frana Kršinića i Ivana Meštrovića.⁹ Općenito gledajući, Cvetišićev opus vezan uz umjetnike i umjetnička djela najvećim dijelom prikazuje lijevanje skulptura u Ljevaonici današnje Akademije¹⁰ na kojoj je radio kao tajnik (1913. – 1940.). U Ljevaonici je fotografirao cijeli proces lijevanja u broncu i sastavljanje skulptura navedenih kipara, čime njegova „svjetlosna” djela, uz nekoliko radova Svetozara Prodanovića, postaju jedine do danas ne samo pronađene već i sačuvane fotografije koje svjedoče proces rada Ljevaonice i njezinih djelatnika tijekom dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća. Ovaj članak želi dati kontekst nastanka fotografija, povezanost s planinarskim fotografijama, pretpostavke i razloge suradnje s navedenim kiparima kao i vrijednost fotografije ne samo kao dokumentarne već i umjetničke. Prvi put se sustavno analizira Cvetišićev rad vezan uz navedenu trojicu umjetnika uz definiranje karakterističnih motiva: procesa lijevanja, obrade dijelova skulpture te skupne fotografije radnika, umjetnika i dovršenog djela, dakle, do tada rijetko fotografiranih elemenata cjelokupnog umjetničkog procesa kakav je bio nastanak skulpture. Uobičajena praksa podrazumijevala je angažiranje fotografa koji je dolazio po završetku nastanka djela, nakon čega su bile snimane fotografije

1

Nepoznati
fotograf, portret
Vjekoslava
Cvetišića

Anonymous
photographer,
portrait of
Vjekoslav Cvetišić

(preuzeto iz /
source: *Svijet*,
1934, 94)

za potrebe kataloga ili albuma. Svi segmenti nastanka umjetničkog djela ostali bi tako trajno nepoznati, što u određenom kontekstu valorizacije rada bilo kojeg umjetnika zapravo predstavlja trajan gubitak. Pretpostavka je da su spomenuta specifičnost i taj određeni *bonus* koji su Cvetišićeve fotografije nosile u sebi bile razlogom njihove česte objave u stručnim radovima u funkciji ilustracije teksta, kao i što su relativno bile i ostale poznate stručnoj javnosti. Navedeni razlozi bili su poticaj za valorizaciju fotografija Vjekoslava Cvetišića *per se* čija se vrijednost očituje prvenstveno u dokumentiranju rada, prostora i ljudi zaslužnih za djela Ivana Meštrovića, Antuna Augustinčića i Frana Kršinića.

Vjekoslav Cvetišić

Vjekoslav Cvetišić (sl. 1) rođen je 1881. u Zagrebu gdje je i preminuo 1959. godine.¹¹ U istom gradu završio je pet razreda gimnazije i Trgovačku akademiju, a od 1902. radio je kao *računski aspirant*. Godine 1913. bio je dodijeljen na službu Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu,¹² iste godine postaje tajnik Društva umjetnosti (7. srpnja 1913.) zamijenivši Andriju Milčinovića „poradi nehaja i nemara”.¹³ Sačuvan je portret Vjekoslava Cvetišića kojega je slikar Menci Clement Crnčić portretirao na jednoj od sjednica Društva uz značajne ličnosti hrvatske povijesti umjetnosti, Kršnjavog, Bolléa, Ivekovića, Bojničića, Kovačevića i Frangeša.¹⁴ Za

ocrtavanje Cvetišićeve osobnosti važan je podatak kako mu je Rudolf Valdec¹⁵ povjerio sav prihod od rada na Sveučilišnoj knjižnici kako bi ga čuvao i podijelio studentima po potrebi.¹⁶ Da je bio dio kulturno-umjetničkog *milleua* Zagreba potvrđuje i Cvetišićev prikaz na karikaturi Jozе Kljakovića *Umjetnost i ljepota* nastaloj za proslavu Akademije 1922. godine,¹⁷ a njegov doprinos kulturi potvrđuje odlikovanje za istaknute kulturne i znanstvene radnike *Kraljevski orden sv. Save V. reda*¹⁸ kojim je odlikovan 1925. godine.¹⁹ Vjekoslav Cvetišić karijeru je završio kao tajnik Akademije, te je 1940. otišao u mirovinu.

U kontekstu obrade fotografskog opusa važno je spomenuti i planinarsku fotografiju koju Cvetišić objavljuje u planinarskim glasilima. Kao pasionirani planinar, bio je član Hrvatskog planinarskog društva od 1908., a čitalačkoj publici predstavio se prvi put slikom i tekstom dvije godine kasnije (1910.) u rubrici *Vienca* nazvanoj *Planinarski vjesnik*,²⁰ potom u *Hrvatskom planinaru*,²¹ a od 1927. i u ilustriranom časopisu *Svijet*.²² U *Svijetu* je objavljena i posveta njegovom književnom i fotografskom angažmanu,²³ a konkurirao je i na natječaju za fotoamatere s osvojenim petim mjestom.²⁴ Cvetišić je organizirao planinarske izložbe na kojima je i izlagao od 1919. godine. U tom kontekstu najvažnije su *Hrvatska planinarska izložba* održana u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1922. i planinarska izložba na *Zagrebačkom zboru* 1925. godine kao dio *Lovačke i opće športske izložbe*. Njegova neosporno kvalitetna fotografija resi naslovnicu *Svijeta* u kojem je kontinuirano objavljivao do prestanka izlaženja časopisa 1936. godine.²⁵

Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu: početak suradnje s kiparima – Ivan Meštrović

Za Vjekoslavom Cvetišićem ostala su sačuvana dva cjelovita albuma, niz fotografija u već spomenutim institucijama i fotografije djela Ivana Meštrovića objavljenih u *Svijetu*. Oba albuma sadržajno su vezana uz eksterijer i interijer Ljevaonice i djela Ivana Meštrovića datirana u razdoblje od 1925. do 1932. godine.²⁶

Osim Ivana Meštrovića, prema sačuvanim fotografijama u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU, Vjekoslav Cvetišić je uspostavio suradnju i s kiparima Franom Kršinićem i Antunom Augustinčićem,²⁷ također profesorima na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Najveći broj fotografija dokumentirao je proces nastanka skulpture,

ponekad od modeliranja u glini, a ponekad od lijevanja iz gipsa u broncu u Ljevaonici. Ljevaonica, koja je osnovana 1908. godine na inicijativu Roberta Frangeša Mihanovića, prvog upravitelja, ključna je poveznica između Cvetišića i spomenutih kipara, a upravo Meštrović svojim dolaskom na mjesto profesora, a potom i rektora,²⁸ uvodi njezinu reorganizaciju posebno vezanu uz novi postupak lijevanja. Do njegova dolaska lijevalo se tehnikom na pijesak, pogodnijom za malu plastiku iako su lijevana i dva veća djela: Frangešova *Elegija* (1912.) i Meštrovićev *Andeo Orant* (1921.) za mauzolej obitelji Račić.²⁹ Metoda lijevanja na pijesak relativno je spora i komplicirana jer se kalupi rade u pijesku u malenim dijelovima što nije pogodno za velike figure. Stoga je Meštrović odlučio poslati jednog ljevača u Rim i Firencu kako bi izučio tehniku izgubljenog voska.³⁰ Ivo Kerdić, upravitelj koji je naslijedio Frangeša Mihanovića, preporuča Franju Antolića, dotadašnjeg voditelja Ljevaonice³¹ čime je Antolić postao prvi majstor koji poznaje navedenu tehniku, prvi put primijenjenu pri lijevanju *Spomenika Indijancima*³² za grad Chicago. Sljedeća skulptura koja je dimenzijama nadvisila *Indijance*, a lijeva se ovom metodom jest *Spomenik Grguru Ninskom*.³³ Izvedba ovako velikih figura bila je nešto potpuno novo kod nas, a Ljevaonica je time dobila najbolje preporuke.³⁴ Zbog svega navedenog, Meštroviću je bilo iznimno važno zabilježiti svaki detalj procesa lijevanja koji je bio dugotrajan, što potvrđuje podatak da su *Indijanci* i *Grgur Ninski* zasebno proveli 11 mjeseci u Ljevaonici,³⁵ a Grgur još 8 mjeseci koliko je trajalo cizeliranje i spajanje.³⁶ Prema svemu spomenutom, bilo je potrebno angažirati fotografa koji će biti u mogućnosti pratiti cijeli proces gotovo punih godinu dana. Iako prave razloge Cvetišićevog angažmana možda nikada nećemo saznati, indicije vode prema sljedećem: Cvetišić je te 1927. godine³⁷ kada započinje suradnju s Meštrovićem, etabliran planinarski fotograf. Objavljivao je tekstove i fotografije u planinarskim glasilima i u *Svijetu*,³⁸ a iza sebe je imao i veći broj organiziranih planinarskih izložbi. Na Akademiji je radio od 1913., više od deset godina u trenutku suradnje, te su ga profesori i drugi djelatnici poznavali što je sigurno pridonijelo povjerenju i lakšoj komunikaciji, a kao tajnik u Društvu umjetnosti dobro je poznao zagrebački kulturni svijet. Kao dodatni argument treba navesti kako je bio i svakodnevno prisutan na mjestu tajnika na Akademiji, te je mogao pratiti proces lijevanja svih 11

2
Vjekoslav
Cvetišić,
djelatnici
Ljevaonice s
Indijancem
s lukom za
Spomenik
Indijancima
autora Ivana
Meštrovića, 1927.

3
Vjekoslav
Cvetišić, ljevač
Franjo Buban
sa sinom i
nepoznatim
djetetom
u dvorištu
Ljevaonice s
nogom konja i
rukom Indijanca,
1927., album
iz privatnog
vlasništva

4
Vjekoslav
Cvetišić,
Indijanac
s lukom u
Ljevaonici,
1927., album
iz privatnog
vlasništva

Vjekoslav Cvetišić,
Foundry workers
with an *Indian*
with a bow for the
Indian Monument
by Ivan Meštrović,
1927

(Fototeka
Atelijera
Meštrović /
Meštrović
Atelier Photo
Library, inv.br.
FAM-957/12)

Vjekoslav Cvetišić,
caster Franjo
Buban with
his son and an
unknown child
in the yard of the
Foundry in Zagreb
with a horse's leg
and an Indian's
hand, 1927, private
album

mjeseci, po potrebi i duže. U svemu navedenom se vjerojatno nalazi i odgovor zašto je Meštrović angažirao baš Cvetišića, a ne fotografa Svetozara Prodanovića koji je već snimao *Indijance* u Meštrovićeve ateljeru na Gornjem gradu.

Iako je Cvetišić kvalitativno manje izražajan fotograf od Prodanovića, o čemu će u tekstu biti kasnije riječi, odradio je temeljit i značajan posao. Danas prema njegovim sačuvanim fotografijama u spomenutim institucijama i opisima fotografija objavljenim u *Svijetu*³⁹ možemo kontinuirano pratiti lijevanje, ne samo Meštrovićevih djela, nego kasnije i Augustinčičevih i Kršinićevih. Glavna karakteristika Cvetišićevih fotografija jest da fotografira rad ljevača, čime prati postupak nastajanja skulpture u bronci. Na fotografijama je, prepoznajući pravi trenutak, snimao skulpturu suprotstavljenu radniku čime je zorno dočarao razmjer dimenzija, ali i zahtjevnost rada i potrebno tehničko znanje za ostvarenje velikih brončanih kipova (sl. 2). Sačuvane su i skupne fotografije ljevača s umjetnikom ispred završene skulpture. Navedenom kompozicijom naglasio je i njihovu zaslugu odajući im priznanje. Spomenuti način fotografiranja blizak je Cvetišićevom

5

Vjekoslav Cvetišić, ruka za *Spomenik Grgura Ninskog* Ivana Meštrovića poslije lijevanja, 1929., album iz privatnog vlasništva

Vjekoslav Cvetišić, hand for the *Monument of Grgur Ninski* by Ivan Meštrović after casting, 1929, private album

fotografiranju planinara na obroncima gorja. Jer, suprotstavljanjem čovjeka planini stvoren je najjasniji dojam o težini podviga. U planinarskoj fotografiji postoji kanon fotografiranja planinarskih pejzaža tek s povremenim prikazom čovjeka koji je kao dio kompozicije uvijek u službi planine, ali nikad glavni detalj.⁴⁰ Stvoreni kanon fotografiranja karakterističan za planinarske fotografe vjerojatno je bio polazište i za fotografiranje skulptura. Može se zaključiti da su ljevači u službi skulpture prvenstveno kako bi se stvorio dojam dimenzija, najčešće skulptura namijenjenih za spomeničku plastiku. Ipak, skulptura je i u funkciji čovjeka, ljevača, radnika u Ljevaonici. Prikazi njezinih impozantnih dimenzija kao i potrebnog znanja i vještina da bi ona bila završena, priznanje je i čovjeku koji ju je realizirao. O tome svjedoče grupne fotografije umjetnika koji ju je oblikovao i radnika Ljevaonice koji su je tehnički realizirali.

Cvetišićeve fotografije imaju prvenstveno dokumentarnu vrijednost, ali je znao prepoznati nesvakidašnje trenutke. Kao primjer može se spomenuti fotografija dvaju radnika uokvirena prozorom, od kojih jedan drži gipsanu nogu konja, a drugi gipsanu ruku *Indijanca* (sl. 3). Potom, kako bi prenio gledatelju fizičku zahtjevnost ovog posla, snimio je fotografiju konja bez nogu i bez gornjeg dijela jahača podignutog na kolotur. Zanimljiv je i trenutak prepoznate inverzije motiva jer je u prvi planu „uhvatio” promatrača s leđa dok je *Spomenik* tek u drugom planu (sl. 4).

Cvetišić se ne zaustavlja samo na fotografiranju već bilježi i koliko je materijala potrebno za realizaciju spomenutih *Spomenika Indijancima* i *Grguru Ninskom*. Te podatke objavljuje u dva bogato ilustrirana članka u *Svijetu*.⁴¹ Iz njih saznajemo da je „*Spomenik Grguru Ninskom* najveća figura koju je izradio jedan hrvatski umjetnik i koja je odlivena u bronci u ljevaonici umjetničke akademije u Zagrebu.”⁴² Vrijednost ovih podataka o *Indijancima* potvrđuje činjenica da su poslužili kao tekst nijemog filma Milana Marjanovića *Modeliranje, lijevanje i cizeliranje Meštrovićevih Indijanaca* iz 1929. godine.⁴³ Tu cjelinu čine i fotografije gipsanih *Indijanaca* fotografa Svetozara Prodanovića⁴⁴ u Meštrovićevom atelijeru. Vizualnu priču zaokružila je fotografija američkog fotografa Johana Schiffera⁴⁵ ljevača Blaža Klemara na postavljanju *Spomenika* 1928. godine u Chicagu. Ovo je iznimno rijedak primjer praćenja razvoja skulpture slikom, riječju i filmskom vrpcom iz vremena nastanka.

Kao što je već spomenuto, nakon lijevanja *Indijanaca*, 1928. dolazi na red i lijevanje *Grgura Ninskog*. Može se spomenuti i nekoliko sjajnih umjetničkih fotografija od kojih prednjači *Ruka u vosku* objavljena u *Svijetu*⁴⁶ (sl. 5) potvrđujući Cvetišićevo zapažanje. Iako je riječ o dijelu skulpture, ona funkcionira u potpunosti samostalno, a kanali⁴⁷ joj daju potpuno drugi izgled djelomično negirajući njezinu figuralnost. One negiraju i snagu geste toliko važnu za cjelovitost i značaj samog *Spomenika*.⁴⁸ Cvetišićev osjećaj za trenutak potvrđuje i zanimljiva fotografija trojice djelatnika Ljevaonice prilikom obrade baze *Grgura Ninskog* te u potpunosti osvještava promatrača o monumentalnim dimenzijama *Spomenika* naspram znatno manjim proporcijama čovjeka⁴⁹ (sl. 6).

Cvetišić je fotograf koji ne retušira fotografije. Za njega okolina u kojoj su prisutni radnici, alat i dizalice koje okružuju samo djelo ne predstavlja smetnju već bolje oslikavaju sam rad i uvjete rada u Ljevaonici iako ponekad izgledaju neuredno. Ako uspoređujemo fotografije istog spomenika *Grguru Ninskom* ili *Indijancima* Cvetišića i Svetozara Prodanovića s kojim Meštrović kontinuirano surađuje dvadesetih i tridesetih godina vidljiva je

6

Vjekoslav
Cvetišić, spajanje
Spomenika
Grgura Ninskog
Ivana Meštrovića,
1929.

Vjekoslav Cvetišić,
assembling the
Monument of
Grgur Ninski by
Ivan Meštrović,
1929.

(Fototeka
Atelijera
Meštrović /
Meštrović
Atelier Photo
Library, inv.br.
FAM-957/21)

7

Vjekoslav
Cvetišić, Ivan
Meštrović u
blagovaonici u
kući u Mletačkoj
8 u Zagrebu,
1932.

Vjekoslav Cvetišić,
Ivan Meštrović in
the dining room
in his house,
Mletačka Street 8,
Zagreb, 1932

(Fototeka
Atelijera
Meštrović /
Meštrović
Atelier Photo
Library, inv.br.
FAM-984/1)

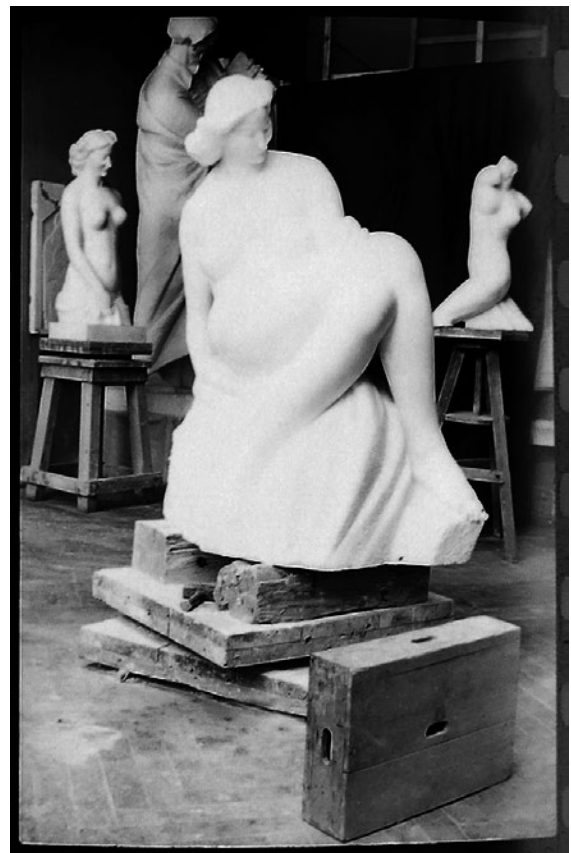
8

Vjekoslav
Cvetišić, *Žena*
kraj mora u
ateljiju Ivana
Meštrovića u
Mletačkoj 8 u
Zagrebu, 1931.

Vjekoslav Cvetišić,
*A woman by
the sea* in Ivan
Meštrović's studio
at Mletačka Street
8, Zagreb, 1931

(Gliptoteka
HAZU /
Glyptotheque,
Croatian
Academy of
Sciences and
Arts)

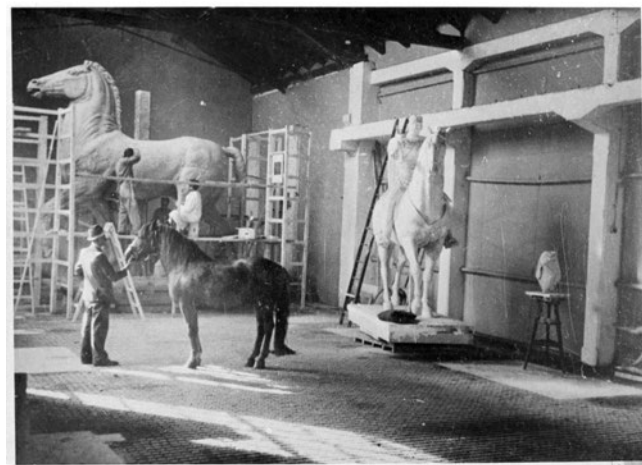
razlika, ali i sličnost. Prodanović fotografira gipsane *Indijance* u umjetnikovom atelijeru u suodnosu s čovjekom, najčešće s umjetnikovim bratom Petrom i studijom istog djela u gipsu. Kako je već spomenuto u tekstu, sličan suodnos između radnika i djela fotografira i Cvetišić iz istog razloga, kako bi vjerno dočarao impozantne dimenzije. Prodanović pomno bira kadar, a retuširanjem anulira ambijent u kojem je skulptura fotografirana. Time Prodanović stavlja u fokus djelo, a Cvetišić proces nastanka. Ta razlika primjećuje se i u potpisanom i datiranom Cvetišićevom albumu iz 1932. godine. Fotografije su vezane uz tri cjeline: interijer kuće u Mletačkoj ulici, zatim atelijer i atrij na istoj adresi i na kraju postav *IV. kolektivne izložbe Ivana Meštrovića* održane iste godine u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Iz prve cjeline može se izdvojiti jedine sačuvane, pomalo namještene, fotografije umjetnika u blagovaonici svojeg gornjogradskog doma⁵⁰ (sl. 7). Cjelina vezana za djela u atriju i atelijeru⁵¹ obuhvaća dokumentiranje faza klesanja mramorne *Žene kraj mora*⁵² (sl. 8) gdje Cvetišić ponovno, osim samog motiva, fotografira i sve ono što ga okružuje: druge skulpture, klesara, skelu, kiparski pribor, skulpturu u glini prekrivenu platnom i slično. To su rijetki dokumenti o vremenu izrade drugih kipova koji se vide u pozadini i opreme atelijera,⁵³ čemu Cvetišić nije

pristupao tako studiozno i njegove fotografije nemaju Prodanovićevu kvalitetu što nam i svjedoče dokumentarne fotografije postava *IV. kolektivne izložbe Ivana Meštrovića*. Međutim, neovisno o njihovoj kvaliteti one predstavljaju izvor informacija o postavi i interijeru Umjetničkog paviljona. Zaključno, Vjekoslav Cvetišić desetogodišnjom suradnjom s Ivanom Meštrovićem postavio je jasan uzus fotografiranja lijevanja skulpture iz gipsa u broncu što su kasnije prepoznali i već navedeni kipari Antun Augustinčić i Frano Kršinić.

Antun Augustinčić

Vjekoslav Cvetišić surađivao je s Antunom Augustinčićem cijelo desetljeće fotografirajući osam spomenika⁵⁴ nastalih između 1930. i 1940. godine. Suradnja s Augustinčićem započinje na *Spomeniku palim Šumadincima* za Kragujevac⁵⁵ (oko 1930.), komponiranom od ženske figure na visokom stubu koja predstavlja *Jugoslaviju*,⁵⁶ dok su u podnožju stuba četiri monumentalne grupe vojnika. Cvetišić fotografira žensku figuru i jednu skupinu vojnika, a lijevanje prati iz gipsanog u brončani odljev. Gipsane odljeve vojnika snimio je u profilu i *en face* zatamnivši pozadinu, a osvijetlivši lica čime je naglasio detalje i njihovu izražajnost što predstavlja prvi primjer u njegovom radu⁵⁷ (sl. 9). Istu grupu fotografirao je i u

9

Vjekoslav
Cvetišić, detalj
*Spomenika palim
Šumadincima*
Antuna
Augustinčića

Vjekoslav
Cvetišić, detail of
*Memorial to the
fallen citizens of
Šumadija* by Antun
Augustinčić

(Arhiv za likovne
umjetnosti HAZU
/ Archives of Fine
Arts HAZU, inv.
br. F/X-463)

10

Vjekoslav
Cvetišić, detalj
*Spomenika palim
Šumadincima*
Antuna
Augustinčića

Vjekoslav
Cvetišić, detail of
*Memorial to the
fallen citizens of
Šumadija* by Antun
Augustinčić

(Arhiv za likovne
umjetnosti HAZU
/ Archives of Fine
Arts HAZU, inv.
br. F/X-467)

11

Vjekoslav
Cvetišić,
*Spomenik
maršalu
Piłsudskom*
Antuna
Augustinčića

u Ljevaonici
Eisenhuth u
Magazinskoj
ulici u Zagrebu,
1936./1937.

Vjekoslav Cvetišić,
*Monument to
Marshal Piłsudski*
by Antun
Augustinčić in the
Eisenhuth Foundry
in Magazinska
Street in Zagreb,
1936/1937

(Gliptoteka
HAZU /
Glyptotheque,
HAZU)

12

Vjekoslav
Cvetišić,
*Spomenik
palim Nišlijama*
Antuna
Augustinčića,
1934./1937.

Vjekoslav Cvetišić,
*Monument to the
fallen citizens
of Niš* by Antun
Augustinčić,
1934/1937

(Gliptoteka
HAZU /
Glyptothèque,
HAZU)

13

Vjekoslav
Cvetišić, portret
Marije Ružičke
Strozzi, 1932.

Vjekoslav Cvetišić,
portrait of Marija
Ružička Strozzi,
1932

(Arhiv za likovne
umjetnosti HAZU
/ Archives of Fine
Arts HAZU, inv.
br. F/166-4)

eksterijeru Ljevaonice, izlivenu u bronci sučelice drugoj skupini vojnika. Dobrim kadriranjem dvije skupine vojnika postavljene jedne nasuprot drugoj,⁵⁸ stvorio je trenutak sučeljavanja, a rezanjem kadra, dojam juriša. Iako fotografija na prvi dojam djeluje neuredno jer se vide cijeli eksterijer, oštećen zid u pozadini i ostavljen stolac, (sl. 10) vještim okom postigao je drugi značajan iskorak u svom radu.

Nadalje, Cvetišić je fotografirao Augustinčića pri modeliranju konja u glini⁵⁹ za *Spomenik maršalu Pilsudskom* za što mu je bio potreban živi model konja, doveden za tu priliku u atelijer (sl. 11). Sačuvana je i fotografija *blindforme*⁶⁰ ili gipsanog negativa. Obje fotografije predstavljaju pravi raritet jer su spomenuti motivi djela u glini i *blindformi* ili gipsanom negativu vrlo rijetko sačuvani i u inventaru umjetnika i na fotografijama. Navedene fotografije omogućuju stručnoj javnosti vizualni kontinuitet oblikovanja skulptura.

Kao i u suradnji s Meštrovićem, Cvetišić je zamijetio i neobične kadrove kroz koje je ovjekovječio odnos proporcija čovjeka i skulpture. Jedna od spomenutih je i prikaz cizeliranja *Spomenika Petru Kačiću* na kojemu je cizeler postavljen ispod ruke *Kačića* što ostavlja dojam da se *Kačić* oslanja odnosno „odmara” ruku na glavi cizelera, Blaža Klemara. Zabilježen je i *Spomenik palim Nišlijama* okrenut naopako, glave uronjene u rupu u zemlji⁶¹ (sl. 12). Suradnjom s Augustinčićem, Cvetišić je pomaknuo vlastite granice prema umjetničkoj fotografiji promišljajući o osvjetljenju skulpture i po potrebi rezanju kadra.

Frano Kršinić

Fotografije Vjekoslava Cvetišića vezane uz rad Frana Kršinića u mnogočemu su drugačije. Cvetišić je fotografirao lijevanje *Spomenika don Frani Buliću* i *Spomenik kralju Aleksandru I Ujedinitelju*⁶² (1934.) prema već spomenutom kanonu. U tom kanonu, fotografira radnika Blaža Klemara pri cizeliranju nasuprot velikom stamenom kralju Aleksandru. Oteo je zaboravu i trenutak podizanja kralja Aleksandra za što su upotrijebljene drvene grede postavljene ispod vrata kralja. Grede pridržavaju radnici pa je stvoren dojam borbe radnika i kralja.

Ipak, značajnije su fotografije iz Kršinićeva atelijera na kojima je promišljao o osvjetljenju zatamnivši pozadinu čime je ostvario akcent na gipsanim i mramornim djelima. Jedan od primjera jest fotografija mramorne *Pjevačice* na kojoj je igrom *chiaroscuro* naglasio ruke i lice. U ovom su nizu i

14

Frano Kršinić,
portret
Vjekoslava
CvetišićaFrano Kršinić,
portrait of
Vjekoslav Cvetišić(Arhiv za likovne
umjetnosti HAZU
/ Archives of Fine
Arts HAZU, inv.
br. F/163-19)

15

Vjekoslav
Cvetišić, portret
Frane KršinićaVjekoslav Cvetišić,
portrait of Frano
Kršinić(Arhiv za likovne
umjetnosti HAZU
/ Archives of Fine
Arts HAZU, inv.
br. F/166-12)

tri fotografije portretiranja Marije Ružičke Strozzi iz 1932. godine.⁶³ Intimna atmosfera prenijeta je na sve tri fotografije, međutim, ističe se ona s prikazom zamišljene umjetnice u drugom planu i njezine biste u prvom planu. Glumičina crna haljina stopila se sa zatamnjenom pozadinom, te do izražaja u potpunosti dolazi lice (sl. 13). Kršinić je prisutan samo rukom koja modelira lice. Sljedeća fotografija istog motiva drugačije je osvjetljena pa uz Ružičku Strozzi i njezin portret, vidimo i interijer Kršinićeva atelijera. U Kršinićevu atelijeru nastala je i fotografija koja ne odskaje umjetničkom kvalitetom već portretiranim. Naime, Kršinić je portretirao i Cvetišića, potom Cvetišić fotografira svoju bistu (sl. 14).

Zaključak

Hrvatski fotograf Vjekoslav Cvetišić tokom svojeg profesionalnog života surađivao je s tri hrvatska kipara: Ivanom Meštrovićem, Antunom Augustinčićem i Franom Kršinićem. Inicijalna suradnja bila je s Ivanom Meštrovićem, započeta krajem dvadesetih godina prošloga stoljeća fotografiranjem djela lijevanih u Ljevaonici Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Analizom fotografija sačuvanih do danas u Atelijeru Meštrović, Gliptoteci HAZU, Arhivu za likovne umjetnosti HAZU i u privatnom vlasništvu otkrivena je njihova važnost kao alata

kojim je moguće pratiti lijevanje skulpture iz gipsa u broncu novonaučenom metodom lijevanja na izgubljeni vosak. Formiranjem impozantnog *Spomenika Indijancima* navedena metoda upotrebljava se po prvi put čime se uspostavlja kanon fotografiranja cjelokupnog procesa nastanka neke skulpture, koji će Vjekoslav Cvetišić ponavljati i u suradnji sa sljedeća dva kiparska majstora, Antunom Augustinčićem i Franom Kršinićem.

Osim samog procesa lijevanja, Cvetišić je pratio i proces obrade, cizeliranja i spajanja skulptura dok je fotografiranjem umjetnika s radnicima Ljevaonice, uz završavanje djela uspio fotografijom sačuvati i sve neimenovane pojedince zaslužne za realizaciju djela, ponekad ih čak uspješno inkorporiravši u fotografije u nesvakidašnjim i duhovitim trenucima.

Općenito, fotografije Cvetišića, uz fotografije Svetozara Prodanovića rijedak su primjer fotografija Ljevaonice u međuratnom vremenu koje, iako ponekad ostavljaju dojam dokumentarnosti i repetitivnosti, pomnijom analizom otkrivaju svoju slojevitost aktualizirajući time njihovu važnost prilikom istraživanja djela trojice značajnih hrvatskih kipara, povijesti Akademije kao i njezine Ljevaonice.

BILJEŠKE

- 1 Marko Mirković, *Stari Zagrepčani: život na području Zagreba od prapovijesti do 19. stoljeća* (Zagreb: Jesenski i Turk, 2005.), 136.
- 2 Vjekoslav Cvetišić, *Sa planina i gora* (Zagreb: Tisak Tipografije, 1925.–1933.), za cijelu bibliografsku jedinicu vidjeti popis literature.
- 3 Željko Poljak, *Hrvatska planinarska književnost: antologija: biografski leksikon* (Zagreb: Hrvatski planinarski savez, 1994.).
- 4 Mladen Grčević, *Umjetnička fotografija u Hrvatskoj: 1891 – 1940: fenomen Zagrebačke škole*, (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti u Hrvatskoj, 1997.).
- 5 Marija Tonković, „Oris povijesti fotografije u Hrvatskoj,” u *Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951*, ur. Vladimir Maleković (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994.).
- 6 Lovorka Magaš Bilandžić, „Desetletje pluralizamov: fotografija v Kraljevini Jugoslaviji / A Decade of Pluralism: Photography in the Kingdom of Yugoslavia,” u *Na robu: vizualna umetnost u Kraljevini Jugoslaviji 1929–1941 / On the Brink: The Visual Arts in The Kingdom of Yugoslavia 1929–1941*, ur. Marko Jenko, Beti Žerovac (Ljubljana: Moderna galerija, 2019), 365, bilj. 94.
- 7 Antonia Došen, „Vizualno čitanje Gospića i Like u Ilustriranom tjedniku Svijet (1926–1936),” *Memorabilia* 1 (2019.), 59–82.
- 8 Poljak, *Hrvatska planinarska književnost*.
- 9 U *Svijetu* je objavljen kratak prikaz rada Bele Čikoša Sesije. Tekst je popraćen portretnom fotografijom umjetnika i fotografijama njegovih slika koje je snimio Vjekoslav Cvetišić. Vidjeti: (–), „Bela Čikoš–Sesia,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 14 (1931.), 386, 395, 396.
- 10 Ljevaonica današnje Akademije likovnih umjetnosti, dalje u tekstu Ljevaonica.
- 11 Arhiv Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu (dalje Arhiv – ALU), Službenički list, Personalni arhiv Vjekoslava Cvetišića.
- 12 Budući da je Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu promijenila nekoliko naziva od kada Vjekoslav Cvetišić dolazi na Akademiju do vremena kada Ivan Meštrović postaje njezin zaposlenik, zbog jasnoće koristi se današnji naziv.
- 13 Hrvatski državni arhiv (dalje HR–HDA), Razni fragmenti o radu društva, HR–HDA–804.1.3.4.
- 14 Olga Maruševski, *Društvo umjetnosti 1868. – 1879. – 1941.* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2004.), 269.
- 15 Vjekoslav Cvetišić napisao je kratak osvrt povodom 40. obljetnice umjetničkog rada Rudolfa Valdeca. Tekst je ilustriran fotografijama Svetozara i Milana M. Prodanovića. Vidjeti: V. Cvetišić, „Rudolf Valdec: o 40–godišnjici umjetničkog rada,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 3 (1928.), 250–251.
- 16 Ariana Novina, „Radovi profesora i učenika Privremene više škole za umjetnost i umjetni obrt pri izgradnji Kraljevske sveučilišne knjižnice i Zemaljskog arhiva u Zagrebu,” *Peristil* 63 (2020.): 149. Osim za Valdeca, bio je i osoba od povjerenja i Kršnjavomu. O tome svjedoči Cvetišićeva posjetnica na čijoj poledini je 1917. godine zapisan podatak o „primitku 700 K kao 10 % premije društva umjetnosti od predanog reljefa H. Schwatea primljenog od Dr. Kršnjavoga”. Vidjeti: HR–HDA; Cvetišić, Vjekoslav; HR–HDA–804.1. Kršnjavi, HR–HDA–804.7.112.
- 17 Karikatura prikazuje više od 20 iznimno komičnih muških aktova u krajoliku, poput bogova na Olimpu ili mitoloških likova u Arkadiji, među koje se umiješalo i nekoliko satira. Glave (i tijela) većinom su portretne karikature profesora zagrebačke likovne akademije. Nastala je za proslavu Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu 1922. godine. Vidjeti: Frano Dulibić, „Crteži, ilustracije, plakati i karikature Joze Kljakovića,” u *Jozo Kljaković: retrospektiva 1889. – 1969.*, ur. Petra Senjanović (Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2009.), 48–49.
- 18 Orden Sv. Save V. reda, digitalni Primorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, PPMHP 101595: Orden Svetog Save IV. red (pristup 25. 5. 2022.)
- 19 Arhiv ALU, Personalni arhiv Vjekoslava Cvetišića, Tok celokupne građanske državne službe.
- 20 V. Cvetišić, „Planinarski izlet”, *Vienac*, 7 (1910.), 165.
- 21 Cvetišićeve fotografije prate tekst: Fran Šuklj, „Iz Samobora preko Slapnice na Breganu,” *Hrvatski planinar: glasilo Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu* 3 (1922.), 37, 39.
- 22 V. Cvetišić, „U snijegu i ledu na visokim gorama i planinama,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 2 (1927.), 32–33.
- 23 (–), „Vjekoslav Cvetišić,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 5 (1934.), 94.
- 24 (–), „Fotoamaterski natječaj: dvije tri uz naš natječaj,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 15 (1931.), 424–425.
- 25 Podaci preuzeti iz: Lana Majdančić, „Vjekoslav Cvetišić revni planinarski foto–amater,” *Hrvatski planinar* 114, 5 (svibanj 2022.), 47–58.
- 26 Na prednjoj strani prvog albuma napisano je sljedeće: *Foto/V. Cvetišić/Zagreb 1925–31*. Album sadrži sljedeća djela Ivana Meštrovića koja su i lijevana u Ljevaonici Akademije: *Majka uči dijete moliti* (1925.), *Indijanci* za Chicago (1926. – 1928.), *Grgur Ninski* za Split (1927. – 1929.) i *Varaždin* (1931.), *Sjećanje II* (1929.), *Spomenik Andriji Meduliću* (1930.), vratnice za obiteljsku grobnicu – crkvu Presvetog Otkupitelja u Otavicama (1930.), *Zahvalnost Francuskoj* (1930.) za Beograd i *Spomenik kralja Petra I.* za Kastav (1931.), *Porodenje* (1931.). Na ustupljenom albumu zahvaljujem kolegi Maru Grbiću. U drugom albumu na prednjoj strani napisano je *Spomenici i kipovi/ Ivana Meštrovića*, a na zadnjoj *Foto: V. Cvetišić/ Zagreb, 1932.*, Fototeka Atelijera Meštrović, inv.br. FAM–984/1–FAM–984/44.
- 27 (–), „Bela Čikoš–Sesia,” *Svijet: ilustrirani tjednik*.
- 28 Ivan Meštrović postao je profesor 1922. godine na Kraljevskoj akademiji za umjetnost i umjetni obrt, današnjoj Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, a sljedeće 1923. postaje rektor.
- 29 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Pismo Ive Kerdića Senatu Akademije likovnih umjetnosti, Mapa Ivo Kerdić Varia. U monografiji *Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu* spominje se 1913. kao godina kada je brigu preuzeo Kerdić. Za više vidjeti: Anđelka Dobrijević, „Povijest ljevaonice ALU,” u *Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu*, ur. Dubravka Babić (Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 2002.), 175.
- 30 Tehnika izgubljenog voska: od gipsanog odljeva figure koji je modelirao umjetnik, u gipsu se izradi negativ, a od ovog se u vosku odljepe pozitiv u onoj debljini, u kojoj se hoće imati stijena figure, odnosno spomenika. Jedna i druga strana kalupa od voska ispuni se mješavinom pijeska, gipsa i konjske balege. Kod visoke se temperature čitavi kalup dobro osuši, pri čemu se vosak rastali i iscuri. U onu šupljinu, koju je prije zapremao vosak, ulije se pomoću u zemlju urezanih kanala, rastaljena bronca. Iza toga dolazi spajanje u broncu odlivenih dijelova figure, cizeliranje i konačno patiniranje spomenika. Posao lijevanja prošao je kroz tri radionice: ljevaonicu gipsa, ljevaonicu bronce i cizelersku radionicu. Vidjeti: V. Cvetišić, „Izrada Meštrovićevih spomenika u bronci,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 18 (1928.), 379.
- 31 U vrijeme njihovog lijevanja na sjednici profesorskog zbora jednoglasno je zaključeno da se Ljevaonica i cizelerska

- radionica predaju pod upravu Ivanu Meštroviću kako bi imao nadzor nad lijevanjem. Po Meštrovićevoj želji upravu Ljevaonice i cizelersku radionicu preuzima Frano Kršinić, a Ivo Kerdića je Senat razriješio dužnosti upravitelja. Vidjeti: Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, (bilj. 29).
- 32 Spomenik Indijancima za Chicago sastoji se od dvije konjaničke skulpture, visoke 6 i dugačke 4 metra. Suradnici su mu blaž Klemar, cizeler i Franjo Bubanj, lijevač u gipsu. Pozvan je i tal. lijevač Amadeo Castagni. Vidjeti: Danica Plazibat, *Ivan Meštrović: tragovi u vremenu i prostoru* (Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2015.), 124 i 224, bilj. 107.
- 33 *Spomenik Grguru Ninskom* za Split visok je 7,58 metara. Zahvaljujem kolegici Maji Šeparović Paladi na podatku.
- 34 Andelka Dobrijević, (bilj. 29), 157.
- 35 V. Cvetišić, (bilj. 30), 379. i V. Cvetišić, „Lijevanje Spomenika Grguru Ninskom,” *Svijet: ilustrirani tjednik* 15 (1929.), 355.
- 36 Zahvaljujem kolegici Maji Šeparović Paladi na detaljnim podacima. Za više vidjeti: Maja Šeparović Palada, *Ivan Meštrović: Spomenik Grguru Ninskom u Splitu* (Split: Muzeji Ivana Meštrovića, 2016.).
- 37 Lana Majdančić, „Meštrović i Prodanović: umjetnik i njegov fotograf,” u *Meštrović i Prodanović: umjetnik i njegov fotograf*, ur. Antonia Došen (Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2018.), 20, bilj. 74.
- 38 Za više vidjeti: Lana Majdančić, „Vjekoslav Cvetišić revni planinarski foto-amater,” *Hrvatski planinar* 114, 5 (svibanj 2022.).
- 39 V. Cvetišić, (bilj. 30 i 35).
- 40 Lana Majdančić, (bilj. 38), 296.
- 41 V. Cvetišić (bilj. 30), 379.
- 42 V. Cvetišić, (bilj. 35), 353-355.
- 43 Atelijer Meštrović posjeduje kopiju dokumentarnog filma o izradi skulptura, koji je nastao kompilacijom iz odvojenih fragmenata starog filma Milana Marjanovića i fotografija iz vremena, a koji je Atelijer Meštrović otkupio 1971. godine od Janka Rafajca. Tehničku obradu filmova, presnimavanje i ozvučenje, obavio je Ernest Gregl u laboratorijima Jadran-filma, koncepciju i tekst osmislio je Radovan Ivančević (podaci Vesne Barbić), a javna projekcija održana je u lipnju 1979. godine u prostoru filmoteke 16 u Zagrebu. Film je izmijenjenog naslova: *Ivan Meštrović: Indijanci Spomenik za Chicago 1926-1929*. Vidjeti: Plazibat Danica, (bilj. 32), 224, bilješka 105.
- Ervin Dubrović, *Filmovi o čarobnjacima i Indijancima: Čudesni Milan Marjanović*, (Rijeka: Muzej grada Rijeke, 2019.) i V. Cvetišić, (bilj. 30), 378-380.
- 44 Lana Majdančić, Martina Bagatin, Maro Grbić, *Meštrović i Prodanović: umjetnik i njegov fotograf*, ur. Antonia Došen (Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2018.).
- 45 U donjem desnom kutu je pečat fotografa John Schiffer, 5737 S. Talman AV. Fototeka Atelijera Meštrović, inv. br.: FAM-957/18 i FAM-197/17.
- 46 V. Cvetišić, (bilj. 35), 354.
- 47 Postoje dvije vrste kanala. Deblji kanali namijenjeni su lijevanju tekuće bronce, a tanji za izlaz plinova.
- 48 Radi se o desnoj uzdignutoj ruci jer je tim naglašenim pokretom istaknuta gorljivost stava i likovno je usklađen s okolnim ambijentom (Peristilom op.a.). Vidjeti: Maja Šeparović Palada, (bilj. 36), 21.
- 49 Kao dobar primjer može se spomenuti fotografija Vjekoslava Cvetišića *Na vrhu Kleka*. Gotovo cijelu fotografiju zauzima ogoljela stijena na kojoj prepoznajemo četiri planinara. Dojam snage i impozantnosti je u potpunosti postignut. Vidjeti: (-), „Planinarski vjesnik,” *Vienac* 8 (1910.), 187.
- 50 Prilikom obnavljanja kuće i osmišljavanja stalnog postava bilo je moguće rekonstruirati izgled blagovaonice u vrijeme života Ivana Meštrovića.
- 51 Na spomenute fotografije nastavljaju se fotografije sačuvane u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU. Razvidno je da su dio istog ciklusa, no, kako to obično biva s albumima, u njega su umetnute samo najuspjelije. Inv. br. F/CXCVII-1; F/CXCVII-2; F/CXCVII-3.
- 52 Gips je nastao 1926., a u mramor je prenesen 1931. godine. Budući da je na koricama albuma napisana godina nastanka fotografija 1932. može se zaključiti da je Cvetišić godinu dana pratio rad Ivana Meštrovića u gornjogradskom atelijeru. Vidjeti: Ljiljana Čerina, *100 djela Ivana Meštrovića* (Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2010.), 154-155.
- 53 Kada je Prodanović fotografirao u istim uvjetima, retuširao je, doradivao, prekrivao i grebao staklene negative kako bi napravio pregledan i jasan pozitiv. Prilikom fotografiranja pazio je na osvjetljenje kako ne bi bilo dubokih sjena i bliještećih svijetlih mjesta, umekšavao je rasvjetu da sjene ne budu oštre. Snimanje je shvaćao kao nalaženje onog najboljeg u kipu. Vidjeti: Maro Grbić, „Svetozar Prodanović i fotografiranje Meštrovićevih kipova,” u *Meštrović i Prodanović: umjetnik i njegov fotograf*, ur. Antonia Došen (Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2018.), 48.
- 54 Fotografa: *Spomenik palim Šumadincima* za Kragujevac (1930. - 1932.), *Spomenik Petru Kačiću* za Banja Luku (1932.), *Mojsija* (1935.) za nadgrobni spomenik obitelji Glück na zagrebačkom Mirogoju (Arhiv za likovne umjetnosti HAZU, dalje ARLIKUM, inv.br. F/X-543 I F/XI-540/568), *Spomenik palim Nišlijama* u Nišu (1934. - 1937.) (ARLIKUM, inv.br. F/XII-565; F/XII/692; F/XII-595; F/XII-560), *Spomenik kralju Aleksandru* za Sušak (1935.), *Spomenik maršalu Pilsudskom* za Katowice (1936. - 1937.), *Spomenik Petru I Aleksandru I* za Skopje (1937.), te *Spomenik kralju Aleksandru* za Sombor (1940.).
- 55 *Spomenik* se sastoji od ženske figure na visokom stubu koja predstavlja *Jugoslaviju*. U podnožju stuba zrakasto se šire četiri kraka kamenih postamenata s reljefima i monumentalnim figuralnim grupama. Augustinčić i Kljaković simbolički prikazuju četiri rata vođena na tom prostoru (1815., 1911., 1912. i 1914.), te stvaranje Kraljevine Jugoslavije. Svaki rat prikazan je kroz figure vojnika. Ženski lik odjeven je u tuniku s visoko podignutom rukom u kojoj drži krunu. Vidjeti: Davorin Vujčić, „Djevojka s bakljom/ Genij prosvjete - novootkrivena javna plastika kipara Hinka Juhna,” *Peristil*, 48(2005.), 190.
- 56 ARLIKUM, inv. br. F/X-502, F/X-504 i F/X-494/507.
- 57 ARLIKUM, inv.br. F/X-463 i F/X-455/468.
- 58 ARLIKUM, inv.br. F/X-467 i F/X-455/468.
- 59 Od gotovo 5000 fotografija u fototeci Atelijera Meštrović u Zagrebu, sačuvano je tek 15 koje prikazuju djelo u glini. Fotografija *blindforme* i fotografija sa živim konjem nastala je u Ljevaonici Eisenhuth na Magazinskoj cesti, a ne u Ljevaonici Akademije. Zahvaljujem na podacima kolegi Maru Grbiću.
- 60 *Blindforma* ili prvi gipsani negativ (još i slijepra forma), gipsani negativ na glinenom kipu, prvi korak u postupku lijevanja. Napravljena je tako da se dijelovi mogu rastaviti. Iz njega se lijeva gipsani pozitiv.
- 61 Iskopana rupa u tlu bila je potrebna kako bi mogli obraditi trup konja tj. okrenuti konja na leđa. Zahvaljujem na podatku kolegi Maru Grbiću.
- 62 ARLIKUM, inv.br. F/165-49 i F/165-39/55. Spomenik je podignut krajem 1935. Podaci na poledini fotografije nastali su njezinom obradom i navedena su imena fotografiranih s desna na lijevo: Augustinčić, Bubanj, Antolić, Klemar, Kršinić i Radauš.
- 63 Marija Ručićka Strozzi portretirana je povodom 65. obljetnice svog umjetničkog djelovanja. Bista je postavljena kao prvoj živoj umjetnici u foaje Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu.

ARCHIVAL SOURCES

Arhiv Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, Personalni arhiv Vjekoslava Cvetišića
Arhiv za Likovne umjetnosti HAZU
Hrvatski državni arhiv, Cvetišić, Vjekoslav; HR-HDA-804.7.112.
Hrvatski državni arhiv, Razni fragmenti o radu društva,
HR-HDA-804.1.3.4.
Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Pismo Ive Kerdića Senatu Akademije likovnih umjetnosti, Mapa Ivo Kerdić Varia
Digitalni Primorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja
Sekundarni dokumentacijski fond Fototeka Atelijera Meštrović

REFERENCES

- Cvetišić, V. "Planinarski izlet." *Vienac* 7 (1910), 165.
Cvetišić, Vjekoslav. *Sa planina i gora: zapisci planinara*. Zagreb: Tisak Tipografije, 1925.
Cvetišić, V. "U snijegu i ledu na visokim gorama i planinama." *Svijet: ilustrovani tjednik* 2 (1927), 32–33.
Cvetišić, V. "Rudolf Valdec: o 40-godišnjici umjetničkog rada." *Svijet: ilustrovani tjednik* 3 (1928), 250–251.
Cvetišić, V. "Izrada Meštrovićevih spomenika u bronci." *Svijet: ilustrovani tjednik* 18 (1928), 353, 378–380.
Cvetišić, Vjekoslav. *Sa planina i gora*. Zagreb: Tisak Tipografije, 1928.
Cvetišić, V. "Lijevanje Spomenika Grguru Ninskom." *Svijet: ilustrovani tjednik* 15 (1929), 353–355.
Cvetišić, Vjekoslav. *Sa planina i gora: dojmovi i utisci*. Zagreb: Tisak Tipografije, 1930.
Cvetišić, Vjekoslav. *Sa planina i gora: doživljaji i utisci*. Zagreb: Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina, 1933.
Čerina, Ljiljana. *100 djela Ivana Meštrovića*. Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2010.
Dobrijević, Anđelka. "Povijest ljevaonice ALU." In *Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu*, edited by Dubravka Babić, 170–180. Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 2002.
Došen, Antonia. "Vizualno čitanje Gospića i Like u Ilustriranom tjedniku Svijet (1926–1936)." *MemorabiLika* 1 (2019): 59–82.
Dubrović, Ervin. *Filmovi o čarobnjacima i Indijancima: Čudesni Milan Marjanović*. Rijeka: Muzej grada Rijeke, 2019.
Dulibić, Frano. "Crteži, ilustracije, plakati i karikature Joze Kljakovića." In *Jozo Kljaković: retrospektiva 1889.–1969.*, edited by Petra Senjanović, 45–52. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2009.
Grčević, Mladen. *Umjetnička fotografija u Hrvatskoj: 1891 – 1940: fenomen Zagrebačke škole*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1997.
Majdančić, Lana. "Vjekoslav Cvetišić revni planinarski foto-amater." *Hrvatski planinar* 114, 5 (2022), 47–58.
Majdančić, Lana, Martina Bagatin, Maro Grbić. *Meštrović i Prodanović: umjetnik i njegov fotograf*, edited by Antonia Došen. Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2018.
Maruševski, Olga. *Društvo umjetnosti 1868. – 1879. – 1941*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2004.
Magaš Bilandžić, Lovorka. "Desetletje pluralizmov: fotografija u Kraljevini Jugoslaviji/A Decade of Pluralism: Photography in the Kingdom of Yugoslavia." In *Na robu: vizualna umetnost v Kraljevini Jugoslaviji 1929–1941/ On the Brink: The Visual Arts in The Kingdom of Yugoslavia 1929–1941*, edited by Marko Jenko and Beti Žerovac, 320–367/357–375. Ljubljana: Moderna galerija, 2019.
Meštrović, Ivan. *IV. Kolektivna izložba Ivana Meštrovića*. Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina, 1932.
Mirković, Marko. *Stari Zagrepčani: život na području Zagreba od prapovijesti do 19. stoljeća*. Zagreb: Jesenski i Turk, 2005.
Novina, Ariana. "Radovi profesora i učenika Privremene više škole za umjetnost i umjetni obrt pri izgradnji Kraljevske sveučilišne knjižnice i Zemaljskog arhiva u Zagrebu." *Peristil* 63 (2020): 139–154. <https://doi.org/10.17685/Peristil.63.9>
Plazibat, Danica. *Ivan Meštrović: tragovi u vremenu i prostoru*. Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića, 2015.
Poljak, Željko. *Hrvatska planinarska književnosti: antologija: biografski leksikon*. Zagreb: Hrvatski planinarski savez, 1994.
Šeparović Palada, Maja. *Ivan Meštrović: Spomenik Grguru Ninskom u Splitu*. Split: Muzeji Ivana Meštrovića, 2016.
Šuklj, Fran. "Iz Samobora preko Slapnice na Breganu." *Hrvatski planinar: glasilo Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu* 3 (1922): 37, 39.
Tonković, Marija. "Oris povijesti fotografije u Hrvatskoj." In *Fotografija u Hrvatskoj 1848–1951*, edited by Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
Vujčić, Davorin. "Djevojka s bakljom / Genij prosvjete – novootkrivena javna plastika kipara Hinka Juhna." *Peristil* 48 (2005): 183–191. <https://hrcak.srce.hr/148739>
(–). "Planinarski vjesnik." *Vienac* 8 (1910): 187.
(–). "Bela Čikoš–Sesia." *Svijet: ilustrovani tjednik* 14 (1931): 386, 395, 396.
(–). "Fotoamaterski natječaj: dvije tri uz naš natječaj." *Svijet: ilustrovani tjednik* 15 (1931), 424–425
(–). "Vjekoslav Cvetišić." *Svijet: ilustrovani tjednik* 5 (1934), 94.

SUMMARY

The Collaboration of Photographer Vjekoslav Cvetišić with Sculptors – From Design to Realization of the Sculpture

Vjekoslav Cvetišić (1881–1959) started his career as a mountain photographer. He first presented himself to the reading public in 1910 with pictures and text in the newspaper *Vienac* with column called mountaineering herald then in journal *Hrvatski planinar*, and from 1927 in the illustrated magazine *Svijet*. He collaborated with artist Ivan Meštrović since 1927 and photographed his sculptures cast in the Foundry of today's Academy of Fine Arts in Zagreb where he was employed as a secretary (1913–1940). His photographs of Ivan Meštrović's Monument to the Indians for Chicago were also published in *Svijet*. Through his collaboration with Meštrović, he developed an interest in documentary photography. He followed the work of the casters in the Foundry and documented the entire process of casting a sculpture from plaster into bronze. In his photographs, he captured the sculpture opposite the worker, which vividly evoked the scale of the dimensions but also the demanding nature of the work and the technical knowledge required for creating large bronze monuments such as the Grgur Ninski Monument for Split. Group photos of workers with the artist in front of finished sculptures have also been preserved. With this composition, he emphasized their merit by giving them recognition. Cvetišić continued his established canon through collaboration with sculptors Antun Augustinčić and Frano Kršinić in the same interwar period.

LANA MAJDANČIĆ (Zagreb, 1980.) diplomirala je povijest umjetnosti i sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Pripravnički staž odraduje u Muzeju za umjetnost i obrt na Zbirci novije fotografije i Zbirci foto opreme. Nakon položenog stručnog ispita zaposlena je u Muzejima Ivana Meštrovića – Atelijeru Meštrović u Zagrebu gdje i danas radi.

LANA MAJDANČIĆ (Zagreb, 1980) received her MA in Art History and Sociology from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb. She completed the entry-level traineeship program at the Museum of Arts and Crafts' Collection of recent photography and photographic equipment. After taking the curatorial exam she started her career at Ivan Meštrović Museums – Meštrović Atelier in Zagreb, where she currently works.